Попов Л.А.

Ааттаммат кыыл

Ураанньыктардаах уот кугас кыыл ньылбыҥнаан кэлэн, оттоох күрүҥ таһыгар тохтуу түстэ. Ол-бу диэки олоотоото, хантаҥнаата. Кини бэйэтин күүһүгэр эрэммит, билиммит кыыл быһыылааҕа. Дьүһүнэ-бодото, туттара-хаптара оннук. Уһун синньигэс кутуругунан өттүктэрин охсунан ылла, түөрт атаҕынан чыраччы тэбинээт, тыылланнаталаан кэбистэ, уонна сыт баар диэн кыһаммакка, ыал чугас диэн дьулайбакка, - хайдах кэлбитэй да ол курдук холкутук, саҥа түспүт бөһүөнэх хаары батарыта үктэтэлээн, иннин диэки ааһа турда.

Дойду-сир баранар уһуга буолбут, түҥкэтэх Күп-Эдьээн сиригэр, тоҥус туйуугар туоллубут киэҥ Майыыда үрэҕэр үктэммэтэх кыыл үктэннэҕэ, таарыйбатах кыыл таарыйдаҕа. Үрдүлэринэн чыычааҕы көтүппэтэх, анныларынан күүдээҕи аһарбатах булчут тоҥустар дойдуларыгар Майыыда эбэ хотунҥа манньык көҥүллүк, холкутук туттуммут айыы кыылаҕын дуу, абааһы кыылаҕын дуу?

Биллибэт кыыл бараатын аҕай кытта, оттоох күрүө таһыгар биир чороччу улаатан эрэр, уон түөртээх-биэстээх уолчаан сүүрэн кэллэ. Саҥа хаарга кылыйан бырдаҥалаан иһэн, кини аҥаар атаҕын өрө көтөхпүтүнэн тохтуу биэрдэ – кыыл суолун көрдө. Көтөхпүт атаҕын түһэрдэ, тэпсэҥэлээтэ. Кэтэҕин тарбаммахтаан ылла. Икки өттүнэн иҥнэнниии-иҥнэнниии бадаархай суолу одууласта. Онтон икки илиитин быластаан, эргийэн кулахаччыйаат, төттөрү ыстанна. Оттоох күрүҥ хаҥас өттүгэр үрүҥ хаарга баттатан, самналлан турар быыкаайык балаҕаҥҥа уолчаан, түү мээчик курдук, төкүнүс гынан хаалла.

- Кыыл суола-а!..- диэн хаһыытаабытынан Ньукууска дьиэ ортотугар баар буолла. Урут кини ааны тэлэйэ бааттаат, үтүлүгүн, бэргэһэтин атах ороҥҥо эпчиргэлээн кээһэр идэлээҕэ. Омунугар, онтун умнан, бу сырыыга бэргэһэтинээҕэр бэйэтэ урут киирдэ.

- Туох суола диэтиҥ, доҕоор, - диэн Күүстээх Көстөкүүн хас этэр тылын бэрт эрэйинэн ыган таһааран, боччумнаахтык уолуттан ыйытта. Ньуукка, кинини истээт, баар дьон бары ыстанан туран, сааларын үрдүгэр түһүөхтэрэ дии санаабыт быһыылааҕа, хата, дьоно холкулар.

Көстөкүүннээх ыалдьыттара, эсэһит бэрдэ Түҥ Хабырылла да соччо сэҥээрбэтэх быһыылаах, уот иннигэр атаҕын оллооннуу быраҕан олорон, өрүү буруота кэлбэт хамсатын оборон соппойо сатыыр.

- Кыыл суола...чугас буолуо, тахса охсуоҕуҥ!.. – дьоно холкуларыттан ордук ыгылыйан, Ньуукка эмиэ хаһыытаан бытарытта.
- Бээ эрэ, аргыый буолуоххун, доҕоор, бу – диэтэ Күүстээх Көстөкүүн, оннуттан хамсыа суох курдук эбии ыараан, дьиппинийэ-дьиппинийэ, Ньуукка, харса суох олох маска ытта охсон, сэбиргэнэҕэ анньыллан турар бэйэтин кылгас уктаах батыйатын сулбу тардан ылла уонна, сиирэ-халты үктэтэлээн, аан диэки дьулуруйда.
- Ити ыччат тугу туойар, тахсан көрүөххэ дуу? – дии-дии Түҥ Хабырылла, олох маһын туппутунан, туран кэллэ. Ньуукка тылынан эппитинээҕэр батыйатын ылбыта киниэхэ ордук тиийдэ быһыылаах.
- Ньуукка, ыксаама эрэ, тохтоо. Киһи да бөҕөҕүн ээ, кэпсиэххин, доҕоор, туох суола быһыылааҕый? – диэбитинэн Күүстээх Көстөкүүн, Түҥ Хабырылла турбутун көрөн, эмиэ оронуттан лиҥкинээн турда.
- Оттон тахсан көрүҥ ээ, - диэт Ньуукка таһырдьа элэс гынан хаалла.
- Кырдьаҕас суола, ама, маннык эҥээннээх үһүө. Атыҥҥа дылы, - диэтэ, кыыл үктэтэлээн ааспыт суолун көрө-көрө, Түҥ Хабырылла.
- Оччоҕо туох суола буолуой? – Ньуукка түргэнник быһаара охсуохтарын баҕарда. Күүстээх Көстөкүүн саҥата суох аргыый аҕай сылдьан, кыыл атылын хардыылаталаан ылар, үктэммит сирин сүөмнээн көрөр.
- Көстөкүүн, туох дии санаатыҥ? – диэтэ, күүтэ сатаан баран, Түҥ Хабырылла. Киһитэ хардарбат. Уруккутун курдук бытааннык, тиэтэйбэтэх быһыынан, кыыл батарыта тирэнитэлээн ааспыт суолун сылыктыы турда. Кэмниэ кэнэҕэс дьэ саҥарда:
- Маннык дьикти суоллаах-иистээх кыылга түбэһэ илигим. Бу дойду сүүрэр атахтааҕыттан, бука, атын буоллаҕа буолуо диэн, сэрэйэбин. Сир буора көстүөр диэри дириҥник ньимиччи үктэтэлиир эбит ээ, бу. Ыар баппаҕайдаах аарыма. Айанныырыгар ох курдук, көнө сүрүннээх кыыл буолан биэрдэ, хайа да диэки туораан көрөөхтөөбөт эбит. Судургу соҕус силигилээх улуу-дьаалы буоллаҕа дуу?
- Онон хайыыбыт? – диэтэ Түҥ Хабырылла, Көстөкүүнү өрө мыҥаан туран.
- Ыраппатаҕа буолуо, аҕаа, сонордуоҕуҥ – дии-дии Ньуукка батыйатынан ириэнэх хаары сиритэ баспахалаата.

Ити курдук хайдах да буолаллара быһаарыллыбакка турдаҕына, ыкса ыаллара Элиэ Сааба Мэхээлэчээнниин өрө баһыалаан, тиийэн кэллилэр. Харахтарын муҥунан көрбүттэр. Элиэ Сааба Маҥхааһай хааһаҕыттан үс кэрэмэскэ, сүүс тииҥҥэ атыыласпыт бэрдээнэтин таҥнары сүгэн кэбиспит, Мэхээчэ эһэтин

саҕаттан баар, били эргэ, хайдыбыт мастаах, чокуурунан эстэр саатын туора туппут уонна куругар чохороон сүгэни анньыммыт.

- Иэдээн буолла. Көстөкүүн, булбатах кыыл буулаата, бөлүүн аппын тардан барда...биир туора быраҕар бүлтэһи да хаалларбата – диэн, түргэн-түргэнник бөтүгүрэттэ Элиэ Сааба.

- Х-хайа дойду адьырҕата эбитэ б-буолла, суолуттан көрдөххө, бу дойдуга биллэ илик кыыл б-быһыылаах, - диэн тардыалатта Мэхээлэчээн, - б-бу эн дьиэҥ таһынан ааспыт, ыал баар диэн кыбыстыбат с-сордоох эбит.

- Бүтүн аты биирдиитэ дьүккүйэр туох идэмэрдээх кыылай?! – диэн, Түҥ Хабырылла соһуйа иһиттэ. Күүстээх Көстөкүүн дьонун иһиллээн турбахтаан баран, икки эрэ тылы саҥарда:

- Ааттаммат кыыл...

Булчуттар бары муустаах уунан саба ыстарбыт курдук, дьигис гына түстүлэр, ити икки тыл куйахаларын күүртэ, эттэрин салаһыннарда.

Хантан күөрэйдиҥ, улуу күтүөр, ааттаммат кыыл, Майыыда эбэ олохтоохторо хаһан эн иннигин быһа хаампыттара баарай, хаһан эн суолгар туора түспүттэрэ баарай?!

Саҥа сүөһүлэнэн-астанан, баай хара тыа тугу дук гыммытын эргитэн чэй-табах, таҥас-сап, бурдук оҥостон, алаһа дьиэни туттан, аал уоту күөдьүтэн, сабыс саҥа олохсуйан эрэр буолбаттар дуо? Тоҕо кинилэр үрдүлэригэр суорума таас ытыстаргын сарбаттыҥ, тоҕо кинилэр сүөһүлэригэр-астарыгар идэмэрдээх обот-соллоҥ айаххын аттыҥ?..

Хаһан эрэ бэрт былыр бу аймах бииһин төрдө көс омук буолан, көһө сылдьар кэмигэр көстөн ааспыттаах эбитиҥ үһү. Өйдүүр инигин, ама, улуу кыыл, тас ураһалар уоттарын умуруорбуккун, күллэрин көтүппүккүн.

Сото уҥуоҕа дьуолкалаах, сиһик хаан үктэллээх Ааттаммат Кыыл сылдьан ааспыттаах эбитэ үһү диэн өбүгэ саҕанааҕы сэһэннэргэ эрэ сибигинэйиллэн этиллэр бэйэҥ, тоҕо хат күөрэйдиҥ, туох туһа диэн буулаатыҥ бу дойдуну? Өтөх төҥүргэстээх, сурт кэриэстээх буолбатах дуо?

Күп-Эдьээн булчут-асчыт дьоно эн үөмэн тиийбэт үрдүк ааккар үҥэр-сүктэр, кэһии-бэрик уурар этилэр буолбат дуо, хайа, умуннуҥ дуо, улуу дьаалы?

Сибилигин аҕай этиҥ түһэн ааспытын курдук, балаҕан иһэ им-дьим, уу-чуумпу. Табах ыыс быдаан буруота оҥоспут түннүктэр диэки, сырдыгы былдьаһа, үллэҥнии устар. Бу балаҕаҥҥа биллибэт улуу кыыл ыар тыына, сүрэ-кута таҥнары сатыылаан түспүккэ дылы буолла. Майыыда эбэ хотун арбаммыт булчуттара –

түөрт ааттаах эр бэрдэ киһи уонна инники эрэл, туйах хатарааччы, быһый бастыҥа Ньуукка оҕо – бары сүүстэригэр бычыгыраан тахсыбыт тымныы көлөһүннэрин сиэхтэринэн соттон кэбиһэ-кэбиһэ, умса көрөн, төбөлөрүн хоҥкутан, саҥата суох сөҥөдүһэн олороохтообуттара.

Ким этэй, хара тыа адьырҕатын арҕаһыгар мас үрдүттэн батыйанан батары түһэр?!

Ким этэй, сур бөрө айаҕар илиини батары биэрээт, тылын төрдүттэн ылан, өрө көтөҕөн таһааран тууйан өлөрөр?!

Ким этэй, кыыл табалары туут хайыһарынан эккирэтэ сылдьан, кэйгэллээн кэбиһэр?!

Эһиги буолбатах дуо, Майыыда булчуттара, тоҥтон толлубатахтар, тымныыттан быстыбатахтар, силлиэ-буурҕа аттаахтар?! Туох буоллугут? Өрө көрүҥ уот чолбон хараххытын.

- Хайыыбыт, доҕоттоор? – диэн Күүстээх Көстөкүүн киһи иннигэр саҥарбатах бэйэтэ дьэ аан маҥнай айах атта. Элиэ Сааба ньилбэгин охсунаат:

- Суох... Тыыннаахтыы сытан биэриэх кэриэтин, уун-утары, уот хараххa көрсөн туран, өлбүт да астык. Ааннъанан арахсыа суоҕа, - диэн быһыта биэртэлээтэ. Өрүү буралла сылдьар кыл курдук баттахтарын өрүтэ анньыммахтаата. Эр хаанын ылыммыт быһыы киниэхэ толору баара.

- Биис ууһун биис ууһунан да эстэҕинэ көҥүлэ. Бар дьоммут иннэ диэн баран, туруулаһан көрдөххө туох эрэ тахсыа этэ, бука... Биһиги да хаһан эрэ дьон курдук дьон этибит буолбат дуо? – диэтэ, таас курдук сымарыттан олорон, Түҥ Хабырылла.

Мэхээчэ, уһун илиилэринэн кэтэҕиттэн тардыһан, бүк түһэн олорбут бэйэтэ сымсаҕайдык чонос гына түһээт:

- С-сөп...б-бэрт с-сөп, - диэтэ. Бүгүн кини тардыалатара хаһааҥҥытааҕар да ордук бэргээбиккэ дылы, уоһун кымаахтаан эрэр курдук, тутта-тутта, ити үс тылы бэрт эрэйинэн этэн таһаарда. Мэхээчэ – дьон тылыттан туораабатах киһи, өйдөөх тылы этиэхтэрэ эрэ кэрэх, кини кэлэҕэй буолан сатаан саҥарбакка олорор санаатын таба таайтарбыт курдук, өрүү бэрт улгумнук сөбүлэһэ, ылына охсор идэлээх. ама, билигин кэлэн, Мэхээчэ кэдиргi түһүө баара дуо?!

- Дьон тардыһар ыыра ыраах, бултуу барбыт дьоннору сымыйанан хантан булуллуой. Онон бэйэбит тэринэн көрдөхпүтүнэ сатаныах курдук буолла быһыылаах, - Күүстээх Көстөкүүн сүгэ-балта курдук лоп-бааччы этитэлээн кэбистэ.

- Аҕаа, оттон мин?.. – диэтэ улахаттар сүбэлэһэллэригэр орооспокко иһим олорбут Ньуукка. Көстөкүүн уолун саҥа көрбүт киһилии супту одуулаан олорон баран:

- Куттаныа суох буоллаххына барыс. Оҕом дьолуҥ билиэ. Эр киһи буоллаҕыҥ дии, дьахталлары кытта хааллара анньыыта бэрт буолуо, - диэтэ.

Ньуукка караҕа уоттана түстэ. Ханҕас диэки ыстанна. Ийэтэ эрэйдээх оҕотун кууһан ылан түөһүгэр ыга тута-тута, хоһооно биллибэттик ботугуруу-ботугуруу, ытаан барда.

Ааттаммат Кыыл суолун хайан, биэс булчут Майыыда өрүһү өксөйө, халдьаайы мыраан үрдүнэн соҕуруу диэки баран истилэр. Саҥардыыыҥҥытааҕыта турбут Майыыда өрүс мыраан анныгар, кырыа буолбут сэксэгэр төбөлөөх иирэлэринэн кыһаанкаланан, өтүү быаны сыыйа тарпыттыы, субулла сытара. Мыраан уҥа өттүгэр Майыыда эбэ хотун киэҥ унаар хочото мастары быыстарынан мэндээрэн көстөрө. Онно күһүҥҥү күдэрик, үүт маҥан былыт буолан, төттөрү-таары халыҥныы устара.

Ааттаммат Кыыл тугу да тумнубакка, туохтан да тохтообокко, мыраан арҕаһын хайа охсон, Майыыда өрүскэ түһэр үрүйэлэри, дириҥ аппалары быһыта көтүтэлээн, ыт мунна да баппат ииччэх-бааччах ыккый ойуурдары күүстээх күөнүнэн көҥүтэ анньыталаан, тоҕута үктэтэлээн иннин диэки түһэ турбут. Кэлин атахтарынан күүскэ тирэнитэлээн ыллаҕына, тоҥ буору лөглөрүтэ тэбитэлээн кэбиһэр эбит. Айан сэлии икки ардынан атаралаабыт суола, кылы тарпыт курдук, көбүс көнөтүк дыргыйа сытар. Оо, улуу дьаалы батарыта биэрэн түһэн, дьэ, ыар да тилэхтэрдээх эбит. Эчи, хардыыта киэҥин, суола улаханын!

Күүстээх Көстөкүүн суол тыырааччынан, уоннааҕылар кини кэнниттэн тилэх баттаһан, бары ньүһэл-ньүһэллик, ыар-ыардык үктэтэлээн, дьэбин уоһуйан истилэр. Арай, Ньуукка оҕо, үтүө булка баран иһэр курдук, кылгас уктаах батыйатын күөрэлдьиччи көтөҕө, чэпчэки-чэпчэкитик дэгэйтэлээн ыла-ыла, дьонун кэнниттэн лэглэрийдэ. Урут бу булчут ааттаахтара дьон онноогор кырдьаҕаска да киирэллэригэр маннык күп-бааччы үктэтэлээбэт, маннык сирбиэтэнэ хамсаммат этилэр эбээт. Бултуу баран иһэҕит дуу, эһиги, булчут туйгуннара?

Кыргыһа баран иһэҕит дуу, эһиги, тоҕус дьорҕоотторо?

Кыыл суола тосту эргиллэн, мырааны таҥнары түһэн, хочоҕо киирдэ. Хочону хабайар хаба ортотунан субуллан иһэн, эмискэччи сүтэн хаалла. Түөрт атаҕын хомуйа тутан, атахтарын анныгар түбэһэн биэрбит дулҕаны төрдүттэн түөрэ

тэбэн, тирэммитэ эрэ баар уонна ханна да бэлиэ хаалбатах. Халлааннаан көттө дуу? Сирдээн тимирдэ дуу?

- Баатын, улуу дьаалыбыт кынаттаах дуу? – диэтэ Түҥ Хабырылла, икки ытыһын ньилбэгэр ууран, бөкчөллөн туран, кыыл түөрт атаҕа холбоммут суолун кыҥастаһа-кыҥастаһа.

- Дьэ, буолар да эбит! – диэн Элиэ Сааба улаханнык соһуйда, бэркиһээтэ. Мэхээчэ, кэлэҕэйэ алыс бэргээтэҕэ буолуо, саҥата суох күлүгүрэн турда. Оттон Көстөкүүн буоллаҕына, оҕус курдук, буугуначчы тыынан кэбиһэ-кэбиһэ, кыыл суолун эргийэ хаама сылдьар.

- Бу баар!..Бу баар!.. Кэлиэ-ҥ – кэлиҥ!.. – диэн, Ньуукка эмискэ айдаара түстэ. Булчуттар тиийэн көрбүттэрэ, эмиэ түөрт атаҕын хомуйа тутан, биир сиргэ батары түһэн ааспыт. Ити икки суол икки арда, арааһа, уонча саһаан бадахтаах быһыылаах.

- Тугун сүрэй, доҕоттоор! Тыый! – диэн, сөхпүттүү дуу, дьулайбыттыы дуу, Күүстээх Көстөкүүн дьэ саҥа аллайда. Уончалыы саһааны ойо-ойо, кыыллара ити курдук тоҥ буору логлорута биэртэлээн, көбүс- көнөтүк түһүөлүү турбут. Сылгы хаһан аһаабыт сиригэр тиийэн, икки атаҕынан тирэнитэлээбит, - өрө тура сылдьыбыт быһыылаах. Атыыр үөрэ үрүө-тараа сырсан, суоллара, оттоох хаары үлтү бидилгэхтээн барбыт. Онтон Көстөкүүннээх, аҕыйахтык атыллаат, көрбүттэрэ, сылгы охтон тас уорҕатынан хаары мэһийэн ылбыт, онно-манна хаан таммалаабыт.

- Бу сордоох биир тыйы эмиэ туора хабан барбыт, - диэн, Элиэ Сааба абаккарбыт куолаһынан саҥарда.

- Ити сүгэн баарта буолуо дуо? – дии-дии Түҥ Хабырылла улуу кыыл иннин туһунан хочону быһа сиэлэн барбыт суолун батыста. Эмиэ ким да тугу да саҥарбат буолла. Ньуукка, дьонун сирэйин-хараҕын кэтии-кэтии, эмиэ саҥата суох истэ. Кини санаатыгар, чааскы олоҕун саҥа киэҥ баҕайы харахтардаах, сылларыстыгас муруннаах, илбирийбит уһун түүлээх, дьиэ саҕа улахан баҕайы ынырык кыыл сүрдээх киэҥ айаҕын кытарчы аппытынан, тиистэрин хачыгыраппытынан, көстөн кэлэ-кэлэ сүттэ. Кутталыттан Ньуукка оройо тымныйталаата, иэдэһэ итийбэхтээтэ. Субу-субу кэннин хайыһан көрбөхтөөтө. Онтон ийэтэ дьиэтигэр ытыы хаалбытын саныы биэрдэ да, ынырык кыылын умнан кэбистэ.

Булчуттар кыыл суолун батыһаннар тиит, харыйа, бэс мастар буккуһа үүммүт тыаларын саҕатыгар тиийдилэр.

Тыа иһэ, туох баары барытын хайдах эрэ мэлдьэспиттии, суостаахтык иһийбит. Мастар лабаа-лабааларыттан куустуһаннар, туох эрэ кистэлэҥи хаххалаабыт курдук, ыга симсэн, кэккэлэһэн турдулар. Көстөкүүннээх сааларын, үҥүүлэрин сэрэххэ бэлэмнээн истилэр. Көрүү-истии улаатта. Тохтоон туран эрэ чуҥнаан ылар буолуталаатылар. Хардыыларын бытаартылар. Хара тыаны ортотунан барбахтыы түһээт, сиһик хаан буолбут сиргэ тиийэннэр, тохтуу биэрдилэр. Кыыллара сытан эрэн, сүгэн аҕалбыт сылгытын, харса суох сиэн-аһаан тунайдаабыт. Сылгы уҥуохтарын тоһута, хайыта ыстаталаан баран, икки өттүнэн тибииртэлээн кэбиспитэ ыһылла сыталлар. Бүтүн сылгыттан сиэлэ, кутуруга уонна икки кэлин бууттара эрэ ордубуттар. Сылгы бууттара ордубуттарыттан тойонноотоххо, баһыттан саҕалаан сиир кыыл буолла.

Элиэ Сааба сылгы атахтарын эргитэ тутталаата.

- Мин биэбин!.. – диэн үөгүлүү түстэ Күүстээх Көстөкүүн, кириэс бэчээти көрөөт. Хараҕынан тиэҕэйбэтэх курдук, сылгы бууттарын илиитинэн туппахтаата, кириэс бэчээти сөмүйэтинэн баттыамахтаата. Ньуукка эрэйдээх, соҕотох биэтин аһынан, саҥата суох ньимиллэн тураахтаата.

- Бүтүн сылгыттан кэлин атахтарын хааллараар маннык кудулу куртахтаах кыыл ыал аатыттан аһартыыра чахчы, биис ууһун биис ууһунан эстэлиэ, - диэн, бөтүгүрээтэ Элиэ Сааба.

- Эбэтэр биһиги, эбэтэр кини!.. – диэтэ Күүстээх Көстөкүүн тимир-тамыр курдук булгуччулаах куолаһынан уонна доҕотторун ис санааларын өтөрү көрүөх курдук, кинилэр диэки кырыктаах харахтарынан көрүтэлээн кэбистэ.

Бу халлаантан дуу түспүтэ, сиртэн дуу күөрэйбитэ биллибэт идьэмэрдээх улуу кыылтан куттаммыт уонна торуттубут майгы кимиэхэ да суох этэ, бэл, кыра Ньуукка уоһа ыпсыбыт, сыҥааҕын этэ күүрэн тахсыбыт.

Ааттаммат кыыл дуо! – диэн истэ-истэ, уҥуохтара салҕалаабыт дьоннор, билигин адьырҕа кыыл кистэлэҥнээх күүһүн утары барар биир тыйыс санааны ылыммыттара тас да бодолоруттан биллэр этэ.

Күүстээх Көстөкүүн саҥарбат бэйэтэ саҥалана түстэ:

- Кыыл диэн кыыл ини, күүс хоппотоҕуна – өй кыайыа. Иһиттэр иһиттин, доҕоттоор. Эһэттэн, бөрөттөн иҥсэтинэн-оботунан атына да суох буолан баран... – кини кэнники тылларын уоругар-абаккатыгар бөтө бэрдэрэн, ситэ эппэккэ хаалла. Айылҕа биллибэт күүһүн иннигэр сөһүргэстээбит, бэйэтин сэнэммит булчут Көстөкүүн хаанныын-сиинниин тосту уларыйда, кини да киһи буоларын билиннэ.

Бу халыҥ тыа хорсун уолаттарын быччаыҥнара күүрдэ, харахтара уоттанна, күүстэригэр күүс эбилиннэ. Ол абааһы көрүү, өс-саас, сиргэнии, кэлэйии күүһэ этэ. Иккиттэн биирэ: эбэтэр кинилэр, эбэтэр кини! Кыыл аата кыыл, киһи аата киһи! Көстөкүүннээх, бэркэ сэрэнэн, үөмэр үктээн, силээн үрүйэ кытылыгар тиийдилэр. Ааттаммат Кыыл тоттум диэн бугуһуйбатах, сынньанным диэн түргэтээбэтэх быһыылаах. Уруккутун курдук көнөтүк, хардыытын хаҥаппакка барбыт. Булчуттар бэйэ-бэйэлэриттэн чугас-чугас, кэккэлэспитинэн, үрүйэҕэ киирэн истэхтэринэ, уҥуортан куп-кугас, улахан баҕайы, ыттарыах түгэн биэрбэккэ, кыламмытынан, үстэ-түөртэ ойуолаан кэллэ да, саамай ортоку испит Мэхээчэни уҥа илин атаҕынан түҥнэри охсон кэбистэ – Мэхээчэ атаҕа-илиитэ салгыҥҥа адаарыйбытынан барда...Хаҥас илин атаҕын Түҥ Хабырылла диэки сарбатан эрдэҕинэ, Хабырылла чохороон сүгэтинэн кыылы сүүскэ сырбатта... – кыыл, уһун синньигэстик часкыйа түһээт, өрө турбахалаата уонна Түҥ Хабырылла үрдүгэр саба түстэ... Эриэннээх-бурааннаах кытархай түөһүн туһаайбытынан Күүстээх Көстөкүүн үҥүүнэн түһэн эрдэҕинэ, кыыл куоскалыы ньымса баҕайытык туора ойон иһэн, үҥүүнү тосту охсон кэбистэ уонна айаҕын кытарчы аппытынан Көстөкүүҥҥэ ыстанна. Көстөкүүн, кыыл айаҕар саатын батары биэрээт, быыппаста-быыппаста, кыылы бэйэтиттэн тэйиччи анньа сырытта. Саа маһа икки модун күүс харсыытын тулуйбакка, тосту баран, Көстөкүүн анньыбыт эрчимэр сиргэ умса хоруйа түстэ. Ити бириэмэҕэ Ньуукка уол кылгас уктаах батыйатынан кыылы көхсүгэ сырбатта – сытыы батыйа ньимис гынан хаалла, кыыл кэдэрийбэхтээн ылбахтаата. Ситиннэ хабыһыннаран Элиэ Сааба кыылы бүөрүгэр үҥүүнэн түстэ, онуоха улуу-дьаалы, киһи титирэстээн ылыар диэри, ыныырыктаахтык кыланна уонна үрүйэ ортотун диэки ойон кэбистэ. Бу охсуһуу барыта чыпчылыйыах икки ардыгар буолла. Кыыл, ырааска киирээт, арҕаһын хабан ылаары гыммыттыы, эргийэн холоруктуу олордо, хаары өрө күдээритэн таһаарда. Элиэ Сааба, сиргэ мүччү туппут бэрдээнин дэгэс гынан ылаат, кып-кыһыл холорук буолан ытылла олорор кыыл баһын туһаайан, бэрдээҥкэтин чыыбыһын тардан кэбистэ. Саа тыаһа хабылла түһээтин аҕай кытта, кыыл хонуу уҥуоргутун диэки уот курдук субурус гынна, ойуур саҕатыгар тиийэн өрүтэ турбахалаата уонна тыыллыбытынан сиргэ умса барда. Охсуһуу буолбут хонуутугар Мэхээчэ уонна Түҥ Хабырылла, киһи аатыттан ааһан, кыа хаанынан уста сыталлара. Элиэ Сааба, Күүстээх Көстөкүүн, Ньуукка үһүөн бэйэ бэйэлэрин көрсөн эрэ кэбиспиттэрэ, уонна доҕотторун тастарыгар аргыый хаамсан тиийэннэр, хааннаах батыйаларын таҥнары тайахтанан, төбөлөрүн хоҥкутан,

сөһүргэстээн саҥата суох өр олорбуттара... Уонна дьэ кэлин тиһэх Күүстээх Көстөкүүн дьэбидийэн ыла-ыла:

- Бар дьоҥҥут туһугар бу буоллаххыт, - диэн сөҥ куолаһынан эппитэ.

Ким да ытаабатаҕа, харах уута тохтубатаҕа.

Ааттаммат кыыл, бар дьону куттаабыт, салыннарбыт бэйэтэ, ол дьонуттан самнан, түөрт атахтарын тыылыы тэбэн, айаҕын атан, тылын таһааран, хараҕын быһа симэн, өлөн сытара...

- Түөрт уонча сыллаахха, мин эһиги саастыыта эрдэхпинэ, адьас оҕо сылдьан, дьэ ити курдук бултаһан турардаахпын, - диэн бэйэтин сэһэнин Ньуукка оҕонньор түмүктээтэ уонна кинини истэн чуумпуран олорор оҕолор диэки өссө да эдэр, сытыы харахтарынан мичээрдэтэлээн ылла.

Якутскай куораттааҕы биир орто оскуола пионердара эбэҥки ааттаах булчутун Атылааһап Ньукулайы чулуу булчуттар республиканскай сүбэ мунньахтарыгар көрсөн, кинини оскуолаларыгар ыҥырбыттара уонна оҕо эрдэҕинээҕи кэмиттэн кэпсииригэр көрдөспүттэрэ. Ньукулай Атылааһап оҕонньор кинилэргэ ити Ааттаммат Кыыл туһунан, манна суруллубутун курдук, кэпсээн биэрбитэ.

- Ыйытыахха сөп дуо? – диэн кыһыл хаалтыстаах уолчаан оҕонньор диэки илиитин уунна.

- Сөп буолумуна, тукаам.

- Онон, Ааттаммат Кыыл диэн туох кыыл эбитий?

- Дьэ ол өлөрбүт кыылбытын Маҥхааһай үрээдинньигэ Маханачыабыскай тойон тиэйтэрэн ылбыта уонна бу Дьокуускай куоракка киллэрэн, Көстүүнэй баһаарыгар туруоран, бар дьоҥҥо харчы манньаҕа көрдөрөн бэркэ туһаммыта эбитэ үһү. Соҕуруууттан дьиэ көскө кэлбит үөрэхтээх судаарыскай нууччалар көрдөһөннөр, Маханачыабыскай ол кыылы улахан сыанаҕа муһуойга атыылаабыт. Ол судаарыскайдар диэн үтүө санаалаах нууччалар Түҥ Хабырылла уонна Мэхээчэ кэргэттэригэр бурдук, чэй оҕото, ону кытта харчы сыыһа мунньан ыыппыттарын Маханачыабыскай тойон бэйэтэ хараммыт үһү. Саатар, махтанан сурук суруйбуттарын да биһиэхэ тиэрпэтэҕэ. Дьэ ол кыылбыт манна муһуойга билигин да баар. Ити тиигир диэн кыыл турар буолбат дуо? Ол эбээ. Чарчаччы хатан, наһаа кыратыйбыкка дылы, тыыннааҕар кини обургу өрө кытарыҥнаан түһэн, итинник буолбатах курдуга. Оччотооҕуга, кэнэн сахха, киһи кыраны да улаатыннарара, дуона да суохтан куттанан уҥуохпут салҕалыыра. Баҕар, кырдьык, итинник аччыгый баҕайы эбитэ буолуо. Ама, билигин тиигиртэн,

оччотооҕуга курдук, саллыа этибит дуо биһиги, булчут ама дьоннор, - дии-дии оҕонньор кырдьыбатах харахтарынан оҕолор диэки үөрэ-көтө мичээрдии олордо.